

Jovan Dejanović

MOJE
NOVOSADSKE
I DRUGE GODINE

PROMETEJ
Novi Sad

Jovan Dejanović
MOJE NOVOSADSKE I DRUGE GODINE

Urednik
Zoran Kolundžija

Copyright © Prometej, Novi Sad 2015.

Izdavanje ove knjige podržano je od strane Grada Novog Sada.

*Praunucima
Adriani,
Nikoli
i
Marinu*

REČ IZDAVAČA

Kad se pogleda prethodni vek, tek se sa ove udaljenosti vidi da su najbolji dani života u našoj zemlji, tada Jugoslaviji, bili oni od sredine sedamdesetih, pa narednih desetak godina. To je i za razvoj našeg Novog Sada bilo zlatno doba, a taj je period započeo baš kad je na čelo Skupštine grada stigao Jovan Dejanović. Starije Novosađane ne treba mnogo podsećati, a mlađima će biti veoma zanimljivi isecci iz ovih autobiografskih beleški našeg omiljenog Gradonačelnika.

Završetkom Drugog svetskog rata okončan je period regresije Novog Sada i krenuo je nov život, grad je rastao i razvijao se iz godine u godinu da bi sredinom šezdesetih već imao drugačije konture i počeo da liči na zaista velik i sve moderniji grad. Oduvek zanimljiv mnogima, uvek je ostao moćan gravitacioni centar koji je privlačio nove ljude, stasao je brzo u univerzitetski grad i moćan finansijski, trgovački i privredni centar, a ljudi koji su ga vodili i kreirali njegov privredni i urbanistički profil dobro su radili svoj posao; dolazak Jovana Dejanovića na čelo Novog Sada pokazao je da uvek može i bolje. Radilo se toliko očigledno na korist Novosađana da je samo tada bilo moguće pridobiti građane, koji već plaćaju jedan samodoprinos, da izglasaju dobrovoljno da plaćaju još jedan! Neponovljivo!

Bogat život, značajni i vidljivi rezultati, kao i bogatstvo prijateljstava Jovana Dejanovića, trebali su još mnogo ranije da se ulistaju u knjigu. Zašto i nisu – najveći je krivac verovatno sam autor koji je uvek strog prvo prema sebi pa, bogme i prema drugima.

Kontinuirano moje izdavačko bavljenje prošlošću i savremenošću Novog Sada, desetine knjiga tematski vezanih za naš Grad, i kao dodatak – petnaestak godina javnog života *Prometeja* na Trgu Marije Trandafil dovelo je do niza kvalitetnih programa i još lepših druženja kojima je uvećavao značaj i dodavao šarm naš Jovan Dejanović.

Doživljavao sam to uvek kao velik kompliment i, zaista skromno, nadam se da smo zajedno doprineli očuvanju pravog građanskog duha Novog Sada. Pretvorilo se to druženje u pravo prijateljstvo kojim sam zauvek počašćen. Pokazalo se da Jova ima sluha za mlađe, ume da sasluša probleme, pomogne i posavetuje, a bogme i da zapeva! Ume Jova i da prihvati tuđu ideju i zato sam mu zahvalan na saglasnosti da realizujemo obnovljeni plan, da pripremimo njegovu autobiografsku knjigu i da je obogatimo i sećanjima njegovih savremenika i saboraca iz minulih decenija.

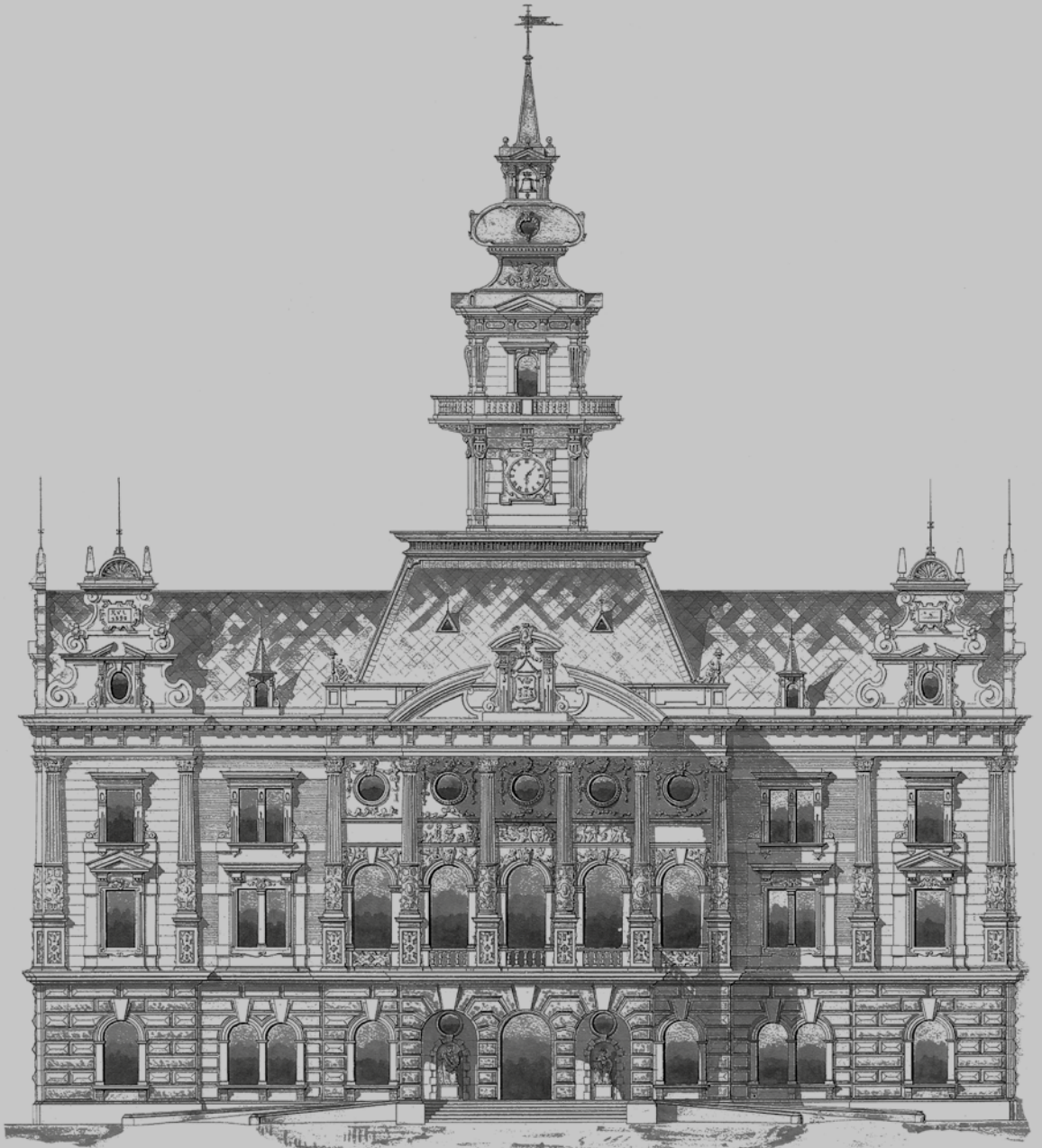
U svemu je ostala i jedna fina, retko pomenuta, nit koja je za mene veoma važna. Ovde će se videti u knjizi jedna fotografija gde Jova govori na Skupštini Narodne tehnike Vojvodine pre više od 60 godina, u godini moga rođenja, a petnaestak godina kasnije moj otac Marko postao je poletni sledbenik ovog moćnog pokreta...

Činjenice lepo oslikavaju lik autora ove knjige. Od detinjstva vredan, odgovoran, neprestano usred ozbiljnih poslova i zadataka, ali i tada vedar i duhovit, učesnik i inicijator veselih druženja. Uvek pravično strog i zbog toga poštovan od saradnika.

Pred nama je čovek koji je umeo da misli i radi za generacije sa kojima živi, ali i za one koji dolaze; sanjar velikog dobrog grada. Ima u ovim beleškama i gorčine – mnogi studiozno pripremljeni planovi su zanemareni, a raspad Jugoslavije, nagli priliv izbeglica, uništavanje privrednih potencijala Grada, sve mane višestranačkog života – sve je to doprinelo da Novi Sad danas ne liči baš na te Jovanove snove...

Ipak, naš Grad i dalje je dobar za život, ostao je magnet koji privlači običnog i poslovnog čoveka, ostao je Grad koji nudi i obećava, a zasluga za takav Novi Sad našeg Jovana Dejanovića je ogromna! Hvala mu u ime svih Novosađana!

ZORAN KOLUNDŽIJA

I ŽIVOT I POSLOVI

Lička kuća u bačkoj pustari • Patriota bez profita – otac Dmitar • Muke po majci Milki • Detinjstvo nesuđenog paora • Sve strahote konc logora Šarvar • Šegrt u majstoratu gazde Mogina • Po drugi put iza bodljikave žice • Fiskultur-nik i ferijalac u borbi za „tehniku narodu” • Skojevcu su prvi ljudi • Kumovanja, venčanja i poneki razvod • Sindikalni prosvetitelji • Radnički univerzitet na temeljima reklama • Poslaničko rame za plakanje • Sasvim dobro kompono-vana ekipa • Pet Oktobarskih nagrada Jove Mihajlovića • Poštovani gospodin policajac • Sve visoko i široko od Atlantika do Pacifika • Propis za svaku ciglu i anjnfort kapiju • Miris lipe Žike Kovačevića • Gradovi povezuju • Autorsko pravo na šetalište • Tito u Novom Sadu • Kad nemoguće postane moguće • SNP nije više podstanar • „Most slobode” najveći na svetu • „Produciranje” nije u opisu posla • Kratka istorija velike otimačine • Beton umesto varoških pluća • Novi Sad za pripravnike i ostale • Diplomacija kod kuće i na strani • Legija časti za viteza od Novog Sada • Maraton po Latinskoj Americi • „Terenac” na čelu Soc saveza • Časni ljudi Igmanske inicijative • „Voša” i više od igre

LIČKA KUĆA U BAČKOJ PUSTARI

Rođen sam kao peto dete Dmitra i Milke Dejanović, devojačko Pokrajac, 15. juna 1927. u selu Velebit, 12 kilometara udaljenom od Kanjiže. Moja porodica je, pet godina pre toga, stigla iz sela Raduč kod Gospića u Bačku, gde je otac, pečalbar iz Amerike, kao solunski dobrovoljac dobio šest lanaca zemlje. Međutim, nije znao, kao ni njegovi zemljaci iz ličkih sela Mogorić, Medak, Perušić, Vrebac i još nekih drugih da su, zapravo, za svoje ratne zasluge „nagrađeni” pravom pustarom, gde nije bilo nijedne kuće, štale, svinjca i kokošinjca.

Često sam slušao da se otac i drugi stariji ljudi vajakaju kako je znatan deo novca, državnim budžetom predviđenim za potporu kolonistima, prisvojio kralj Aleksandar, postavši, pride i berzanskim mahinacijama sa akcijama, jedan od

*Moji roditelji –
Milka i Dmitar Dejanović*

najbogatijih evropskih monarha. Još su pričali i kako u malverzacijama nisu zaostajali sin Nikole Pašića, Rade i njegov pajtaš u bahanalijama visokog beogradskog društva, te mutnim finansijskim transakcijama Milan Stojadinović.

(Bilo je tu možda i preterivanja i malo prikri-vene gorčine kada smo terali sprdnje sa onima pristiglim nakon Drugog svetskog rata „vlakovima bez voznog reda”, i tvrdili da su, po dolasku, ušli u kompletno opremljene švapske kuće.)

Međutim, vitalni su i neuništivi moji gorštaci, nisu zaboravili mobe i tako pravili sebi domove od naboja. Oni retki, koji su posedovali konje, uparivali su ih u zapregu da i komšijama pomognu tokom velike sezone poljskih radova, oranja, setve, žetve, vršidbe ili berbe kukuruza.

Imali su moji roditelji mnogo sreće što su dve godine, dok su pravili sebi kuću, živeli u Kanjiži

Deca Milke i Dmitra pred
porodičnom kućom.

S leva na desno sede:

Dušanka, Sofija, Kosanka,

Darinka; stoje: Jovan, Desanka

i Danilo

kod jedne divne mađarske porodice. Život sa njima omogućio im je da prevaziđu ogroman civilizacijski jaz, jer su mnogo naučili, ne samo o obradi zemlje na kakvu nisu navikli, već i o vođenju domaćinstva, ishrani, higijeni, oblačenju, odgoju dece.

Preko Kanjiže, koja je bila „ozbiljna” varoš, stizala je, posredno, kultura življenja Beča, Pešte, Praga ili ne tako dalekog Segedina, čak i do naselja koja su od nule stvorili moji zemljaci i, nostalgijom vođeni, dali mu ime po planini na čijim su obroncima vekovima opstajali. Počelo je da liči, ali samo da liči na „normalno” selo, jer, tako na brzinu i bez mnogo planiranja formirano, ostalo je komunalno neopremljeno. Kada su kiše, svuda oko kuća, po dvorištima i šorovima blato, doslovno, do kolena. Čim upeče zvezda, od prašine se nije moglo živeti, niti prozori otvoriti. Ali, bili su bar, najzad, svoji na svome.

Jedino u čemu se nije oskudevalo bila su deca. Nije tada bilo vakcina, lekovi preskupi, mnogo je beba umiralo, pa ih je trebalo što više da bar neko pretekne, da produže lozu i brinu o starijima. Moja mati je, recimo, do 1935. rodila desetoro dece, sedam ćerki i tri sina. (Anka i Mara su jako rano preminule, nisu dočekale ni sedmu godinu.) Tek saizidana škola je, u sva četiri razreda, stalno bila puna. Često su menjani učitelji, koje je imenovalo ministarstvo prosvete strogo centralizovane države, a po istom principu crkvena hijerarhija je slala i sveštenike.

Međutim, prilagodljivi su gorštaci (kako bi inače preživeli preteška vremena), pa su i svoje stare običaje pokušavali da osavremene. Na tradicionalnim prelima se prela vuna i kudolja, štrikale čarape, rukavice i teški džemperi, radio fini vez i šlengeraj, ali su, uz pesme zavičajne, na repertoar stigli i šlageri. Donosili su ih momci koji su učili

zanat, pretežno u Subotici, ali i drugim gradovima širom države. Uveče je po šorovima bilo i igranki, gde su se, sem ličkih tamburica, gangi i ojkalica uz koje su cure i momci cupkali i podvriskivali, vremenom čuli i novi instrumenti, kao što je harmonika. I tako smo pokušavali da potisnemo svakodnevnu nemaštinu, koju smo nekako pregurali.

Trudili smo se kasnije, da bar poslednje decenije života roditelja budu što udobnije, ali još uvek se preispitujem da li smo mogli učiniti više. Otac mi je bio pravi ateista a mati iskren i neumoran vernik, ali ni to nije dovodilo do nesuglasica među njima.

Kada su preminuli ispratilo ih je do groblja čitavo selo. Oca, maja 1979. i muzika, a majci, juna 1982, opelo je držao pop. Podigli smo im lep spomenik na groblju u Velebitu, a ponekad mi se čini da ni pet takvih od najlepšeg mermera nije dovoljan pijetet, za svu njihovu brigu i patnje.

Danas ih se sećamo sa mnogo ljubavi i poštovanja.

*Sa ćerkom Milom, zetom
Draganom i unukom Ivanom
ispred rodne kuće u Velebitu*

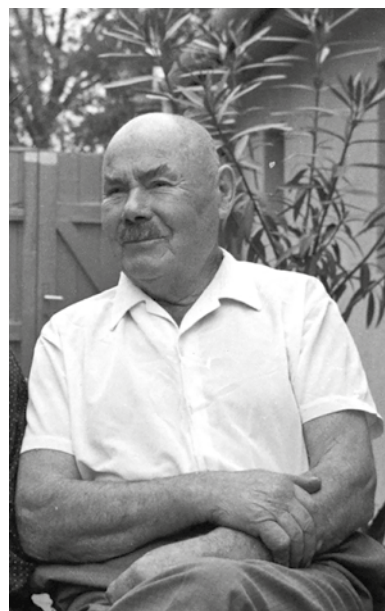

PATRIOTA BEZ PROFITA – OTAC DMITAR

Moj tata DMITAR, rođen 1893. u siromašnoj seljačkoj porodici, još kao dečak ostao je bez oca, a pošto mu se mati ubrzo preudala, brigu o njemu je preuzeo stric, inače učitelj. Čim je malo stasao, bio je prinuđen da služi kod drugih domaćina i svašta da radi, samo da ne bude na teretu svome staratelju, koji je imao dosta dece. Nije još bio ni punoletan kada je, preko Engleske, zaplovio Atlantikom i otišao u SAD, kao i njegovi mnogobrojni siromašni zemljaci.

Nekoliko godina radio je sve i svašta, pre nego što je izbio Veliki rat. Tada je bila veoma agilna i efikasna propaganda diplomatskih predstavnika kraljevine Karađorđevića i tamošnjih obrazovanih i viđenih Srba. Oni su pečalbarima, poteklim uglavnom iz vrletnih krajeva Habzburške monarhije, sem apelovanja na već mitsko rodoljublje kod Srba (a i drugih Južnih Slovena), tvrdili kako će ih zbrinuti u plodnoj panonskoj ravnici, uglavnom Bačke i Banata. Pored zemlje i materijala za izgradnju kuće, tvrdili su da im sleduju kola, konj, plug, krava, pet ovaca, nešto svinja, živine i ko zna šta sve još pride.

Moj otac je, sa hiljadama dobrovoljaca, stigao brodovima u Grčku, potom preživeo sve strahote krvavih bitaka za oslobođenje krajeva preko Dunava, Save i Drine. Čim je demobilisan, vratio se u rodno selo i oženio mojom majkom Milkom. Nakon velike agrarne reforme, stigli su u Vojvodinu sa šestomesečnom ćerkom Sofijom u naručju i doživeli teško razočaranje – i pored silnih obećanja, trebalo je golim rukama da započnu život na ledini. Nije mu bilo svejedno što se špekulanti

Otac DMITAR

i ratni profiteri bogate, pa je skepticizam postao temeljna crta njegove ličnosti.

Jeste majka bila stožer, ali je njemu, kao glavi familije, bilo teško i preteško, čak i da prehrani svoje potomstvo. A svetska ekonomska kriza je udarila, nakon 1929, i na njegovo domaćinstvo.

Sa puno dece a malo stasalih za rad, ogromne su bile brige moga oca, kome je povremeno teško bilo da sakrije svoj očaj. Svestan kako ne može samo obradom zemlje obezbediti iole normalan život porodice, u više navrata pokušavao je negde na strani naći posao, da nam kupi opanke, so, šećer, gas za petrolejke i namirnice, da nekako pregrmimo dugu zimu. Često je bio prinuđen da, kako se govorilo, „u zeleno” proda unapred deo pšenice i tako dočeka sledeću žetvu. Ali, ako su prinosi zbog suše ili drugih nepravilnosti bili loši, to se fatalni krug dužništva produžavao godinama. Nije mogao očekivati bilo čiju pomoć sa strane, ali ipak se guralo napred, sve dok se opet nije zaratilo.

Otac je dobro znao engleski, veoma brzo naučio mađarski, nešto slabije se služio nemačkim, a radoznao po prirodi, kad god je bilo prilike čitao je novine, pa je znao šta se zbiva i daleko van atara. Njegovi prijatelji i komšije su bili ljudi sa jednim, dva ili tri razreda škole, a često i potpuno nepismeni, pa su ga tretirali kao „svetskog čoveka”, kako se tada govorilo. Ne samo u Velebitu, već i u obližnjem Senčanskom Trešnjevcu i Kanjiži, često su ga znali zadržati u kafani da im objasni šta se sve to daleko dešava i šta je njima činiti. A on otresit i društven, voleo je da s njima ljudika, pa ponekad, ako se ima povoda i neku popije.

Rat je prekinuo tek započeti razvoj našeg domaćinstva i cela porodica je dospela u logor.

Posle prvih teških logoraških godina kada su mađarske vlasti, polovinom 1943, počele da pu-

štaju iz logora Šarvara i odrasle, a za moje roditelje čak sedam garancija im je uputio imućni Ilija Petrić iz Bačke Palanke, vlasnik velike kuće u gradu, 300 jutara ziratne zemlje i dva salaša, a na jedan ih je poslao da ga, kao biroši, održavaju i brinu o svim poljskim poslovima. On je bio zadovoljan koliko su predani, a oni što su se rešili tamnice i još mogli da povremeno viđaju nekog od svoje dece. Ali, ubrzo su moji roditelji taj salaš pretvorili u jednu od značajnih partizanskih baza, gde su na sigurno utočište mogli računati i viđeni organizatori NOP-a u Bačkoj, poput Dušana Alimpića Vlade, Leposave Andrić Babe, Nade Krivokuće a i mnogi drugi. Trebalo je za to dosta hrabrosti, jer kraj rata se još nije nazirao, ustanici su se krili po kukuruzima, a otac je po štalama i tavanima skrivao njih bar po petnaestak.

Po oslobođenju, roditelji su se vratili u demoliranu i praznu kuću, gde nisu zatekli ni jednu šoljicu za kafu ili tanjir. Naime, da promeni etničku sliku Bačke, hortijevska vlast je masovno naseljavala Čangove, iz rumunskog dela Erdelja, sirotinju kao što smo bili i mi. Trebalo je ponovo početi maltene od nule da se valjano uspostavi domaćinstvo. Po povratku nazad, ustanovili su da je sve iz njihovih kuća opljačkano, jer u zlim vremenima uvek isplivaju i nečasni ljudi. Na sreću, bilo je i divnih suseda i domaćina, koji su računali da će i ovaj rat proći, pa ne treba stvarati zlu krv. Poznanik mog oca, Mađar, prihvatio je da uzme jednog našeg konja sa ždrebetom i maminu „singericu”. Sve je to sačuvano. Nakon oslobođenja, otac je bio veoma zahvalan takvim dobrim ljudima, koji su omogućili da ne počinje opet život sasvim od nule. Uvek je imao prijatelje i među Mađarima i među Srbima, pored svih nevolja i nesreća koje su ga pratile u životu, ljude nikada nije delio po naciji već po karakteru.

DVA POTOMKA U PROSEKU

Život i poslovi su odveli na različite strane, nas, decu Dmitrovu i Milkinu. Najstarija sestra Sofija prva se udala za Đuru Ćiritovića, predratnog poručnika i mnogo dobrog čoveka, kome je rodila dvoje dece, pre nego što je on rano preminuo.

Desanka se zaposlila u Beogradu, i u braku, sa kasnije veoma obrazovanim i sposobnim pukovnikom, Ivom Ljubanovićem, dobila je dvoje dece.

Nije bilo lako Dušanki i Darinki u poratnoj nemaštini, mada su dobile smeštaj u internatu, kao veoma dobre učenice subotičke Učiteljske škole. Darinka je, potom, završila fakultet, postala profesor i udala se za kolegu Zorana Mučalicu. Dušanka je stekla diplomu Više pedagoške za nastavnika srpskog jezika, a sa ekonomistom Petrom Ninkovićem ima i dva potomka. Koliko i Darinka.

Dušankina sestra bliznakinja, Kosanka je radila u Poljoprivrednom kombinatu Senta do odlaska u penziju. Miljenik cele familije, najmlađi Danilo, završio je zanat, pa višu školu, radio je kao nastavnik, oženio se koleginicom, učiteljicom Milkom Radaković i, takođe, ima dvoje dece.

* * *

Otac je, kao učesnik NOP-a, bio u Bačkoj Palanci izabran za delegata na Prvom kongresu Jedinštenog narodnog fronta Vojvodine održanom u Novom Sadu, gde se sreo sa mnogim poznatim partizanskim prvacima. Neki od njih su mu ponudili da bira u Temerinu, Bačkom Jarku ili Futogu kuću i imanje, koje su napustili Nemci starosedoci. Prihvati on to, jer su mu se deca rasula, po Vojvodini, pa, eto, da im budu bliži, međutim, nije mogao ni snevati kako će biti žestoka majčina reakcija. Kaže, neće ni mrtva ući pod tuđ krov, koji je neko sa mukom gradio za sebe. Znajući koliko su bespogovorno tvrdi njeni stavovi, nije ni pokušao da joj protivreči, već je odustao od već dogovorene selidbe. O takvoj vrsti etike ne predaje se ni na jednom fakultetu!

Sintagma „oteto – proketo”, koju su oni, ne samo često ponavljali, već je se i doslovno držali, i mene je temeljno odredila. Mogao sam svojim saradnicima nekako oprostiti umerenu lenjost ili nestručnost, ali nikako da kraduckaju ili muljaju sa državnim, odnosno narodnim parama.

MUKE PO MAJCI MILKI

N ikada mi neće biti jasno zašto, dok smo mladi, majčinsku ljubav tretiramo kao podrazumljivu, i tek kada počnemo ćelaviti ili sedeti pri-sećamo se njenog požrtvovanja i pruženih radosti. Nikada batina. A mojoj majci Milki život je, bez mogućnosti da bira, namenio sudbinu podvižnice i heroine.

Njen otac Andrija je bio, i daleko od svoga Ra-duča, poštovan bravar i kovač, vičan i za najfinije poslove. Mojim Likotama je lovačka puška mnogo više od statusnog simbola, ali su to uglavnom bili prastari modeli, za koje se odavno nisu proizvodili rezervni delovi ili ih je trebalo naručivati, pa ko zna koliko dugo čekati da stignu negde iz Evrope. On ih je tako majstorski pravio i kalio, da su na njih mogle računati i naredne generacije. Međutim, iz ko zna kojih razloga, rešio je da se 1907. otisne u Ameriku, a kod kuće ostavi četvoro dece o kojima je svu brigu morala preuzeti najstarija Milka, koja je tek ušla u 16. godinu. Pošto joj je majka mlada umrla, postala je glava porodice, koju su činili braća Jovo i Dane, te sestra Anica. Jeste otac slao deo zarade, ali preveliki je to bio teret za njena nejaka pleća.

Suze smo ronili, dok nam je ona, u retkim pri-likama, kad bi sebi dopuštala da se potpuno ra-zneži, pričala kako je ispratila oca do železničke stanice u Gospiću. Bacila se na zemlju i ridala dok su se čuli poslednji zvižduci lokomotive, videli tragovi dima i čulo klopotaње parnjače, koja je odnela njenog oca u nepoznato a nju ostavila u neizvesnosti. Ništa manja tuga nije bila ni kada je i brat Dane stasao, pa otišao da se pridruži ocu u Americi, odakle se nisu vraćali do kraja života. Ni-

*Deda Pokrajac Andrija „Šmit”,
fotografija poslata iz Amerike 1928.*

Mati Milka Dejanović
rođena Pokrajac

kada nisam saznao zašto. Mati je, ipak, uspela da sačuva svoju već umanjenu porodicu, pregrmela sa njom čitav rat, najmanje mislila o sebi i udala se kada je već imala 28 godina.

A tek su je čekala iskušenja po dolasku u Bačku. Recimo, morala je, između ostalog, obezbediti dovoljno platna za čaršave, košulje, gaće, pantalone i svu drugu odeću potrebnu brojnoj čeljadi, a kako nije imala novca da kupi čak ni konac za tkanje na „tari”, sejala je kudelju, potapala u kanal, zatim sušila, a onda uz pomoć komšinica i svojih tek odraslih sestara pretvarala u potrebna vlakna. Imala je i neke svoje posebne metode da njena vunena roba bude belja i nekako bogatija, nego kod drugih žena u selu. Radila je to, uglavnom, noću, tek kad završi sve svoje silne poslove, kao i one u polju sa ocem, koji su počinjali često i pre zore. Poslednja je legala u postelju, a uvek prva ustajala. Valjda sam od nje povukao neke gene i energiju, koji sam posvećivao ne samo javnim poslovima.

Kao majstorica sto zanata, na mašini što ju je donela u miraz, šila je sve što nam je bilo potrebno. Nijedno njeno dete nikada nije otišlo u školu, crkvu ili na neku svečanost prljavo i nezakrpljeno. Celo nas je selo znalo kao uredne i još pride odlične učenike.

Mada je imala mnogo razloga za gorčinu, u njenom pojmovniku nije postojala „mržnja”, niti iko pamti kako je rekla da nekoga ili nešto mrzi. Volela je duboko, iskreno i neizmerno muža do njegovog poslednjeg daha, svoju decu, komšinice koje su dolazile na kafu, ali i sva živa bića oko sebe, uopšte sve čega se doticala. Volela je brojnu perad, ovce jer su joj davale vunu kako bi mogla da plete, tka i tako oblači čeljad, krave koje je muzla, pa sirom, slatkim i kiselim mlekom hranila decu... Čak je tako i tepala svojim bližnjima: pile moje, pačići moji, kokice mile moje...!